

EXORDIUM

UNIT 7

UNANIMITEIT

De Waarde van Unanimitieit

Deze unit behandelt de vraag of de Stichters een uniforme observantie voor heel de Orde beoogden, en indien dit zo was, wat dit in praktijk betekende ? Wat was het nagestreefde doel ? Hoe werd dit ingevoerd ? Welke rol bleef over voor hedendaagse waarden als "pluralisme" en "inculturatie" ?

Doelstellingen

- a) De primitieve documenten lezen en ontdekken wat zij zeggen omtrent unanimitieit/uniformiteit.
- b) Deze uitspraken binnen hun context lezen en ze vergelijken met het getuigenis van de tweede en derde generatie Cisterciënzers.
- c) Nadenken over de rol van de Cisterciënzer'unanimitieit' in de hedendaagse multiculturele wereld.

INHOUD

1. De onderdelen van de discussie	1
1) Ordo	1
2) Disciplina	2
3) Kapittel	3
a) Conventueel Kapittel	3
b) Generaal Kapittel	5
2. Het ideaal van de Unanimitéit	6
3. De voorgeschiedenis van <i>Unanimitas</i>	7
4. De eerste generatie Cisterciënzers	10
5. Bernardus van Clairvaux	11
6. Gilbert van Hoyland	13
7. Overwegingen tot besluit	15

DE WAARDE VAN DE UNANIMITEIT

Diegenen onder ons van de Stricte Observantie, die hun monastieke vorming kregen vóór de afkondiging in 1969 van het *Statuut van Eenheid en Pluralisme* zijn vertrouwd met de sterke nadruk op uniformiteit in observantie die tot dan toe domineerde. Deze onbuigzaamheid was aanzienlijk toegenomen tijdens de eerste helft van de twintigste eeuw. Het werd de veraf gelegen stichtingen van het negentiende eeuws monastiek avontuur niet langer toegestaan een antwoord op de plaatselijke situatie van klimaat of cultuur te beogen. Beagle Bay (in het noordwesten van Australië) werd gesloten, Mariannahill (in Zuid-Afrika) werd buiten de Orde gezet en de kloosters van China en Japan werden onderworpen aan een proces van systematische 'Europeanisatie'. Laten wij, in de context van de postconciliaire waardering voor inculturatie en pluriformiteit, pogen na te gaan in welke mate de eerste Cisterciënzers de rigoureuze uniformiteit in observantie benadrukten.

1. De onderdelen van de discussie

Vooraleer het begrip 'unanimiteit' te onderzoeken, is het zinvol na te denken over drie verwante onderwerpen die in verband staan met enkele van de thema's.

- 1) **Ordo** : Het begrip 'orde' is vooral sedert Augustinus betekenisvol geworden in het Westen. Nochtans was het woord zelf complex en kende het acht onderscheiden betekenissen in het middeleeuws taalgebruik. Globaal gesproken weerspiegelt het thema 'orde' het geloof dat God voor elke persoon een bepaalde status of niveau heeft geschapen en dat de eerste morele verantwoordelijkheid van iedere mens erin bestaat, te handelen overeenkomstig de verplichtingen, eigen aan deze toegekende positie. Van de 'orde' van het universum tot de 'orde' van de psalmodie (RB 18) werd alles uiteindelijk beschouwd als afkomstig van Gods wil. Een dergelijk perspectief brengt noodzakelijkerwijs "onderschikking" mee : aan de orde zelf en aan andere personen die op een hogere plaats staan. "Wanordelijk" of "ongeordend" gedrag had - naast de intrinsieke morele kwaliteit - een toegevoegde klank van een rebellie die de hele orde, die God de schepping had opgelegd, in de war stuurde.

De Cisterciënzer"orde" werd op de eerste plaats verstaan als de gestructureerde levenswijze van het klooster van Cîteaux. (We gebruiken nog steeds het woord **Ordo** om het jaarlijkse boekje met gedetailleerde instructies voor de dagelijkse liturgie aan te duiden.) Zij die leefden volgens deze levenswijze, waren zeker een "geordend" leven te leiden. Naarmate het aantal kloosters vermenigvuldigde, werd de Cisterciënzer"orde" verspreid en kwam een tweede gebruik van het woord in voege - hiermee een federatie van kloosters aanduidend, die dezelfde levenswijze volgden en onderworpen waren aan dezelfde bronnen van gezag. Op deze manier werd "Orde" de betekenis voor een stroom van wetgeving die het leven ordende, parallel aan de Regel van Benedictus. Zo werden de twee termen

samen gevoegd. Gedrag "tegen de Regel en de Orde" werd automatisch beschouwd als afwijkend of ongeordend en moest rechtgezet worden, gecorrigeerd.

Het gebruik van de term "orde" impliceert het bestaan van een geregelde Cisterciënzerlevensstijl, waarvan alle elementen deel uitmaken van een geheel dat niet optioneel is en uiteindelijk beschouwd wordt als de uitdrukking van de goddelijke wil.

- 2) **Disciplina** : Ook dit is een complex woord (zie het artikel van Jean Leclercq in *Dictionnaire de Spiritualité* 3, 1291-1302). Dit wordt duidelijk bewezen in de Regel van Benedictus waar het 21 keer voorkomt, vaak in de vorm "discipline van de regel". Het woord behield haar brede betekenis gedurende de middeleeuwen.

Disciplina in de Thesaurus Linguae Latinae

1. EERSTE GEBRUIK

- a **Basisbetekenis** : Onderricht Grieks : *Didaskalia*
Afkomstig van *discipulus* en vandaar van het werkwoord *discere*
(onderrichten)
- b **Afgeleide betekenis** : Leren Grieks : *Episteme* etc.
= doctrine, vaardigheid, kennis (i.e. de effecten van onderricht)

2. TWEEDE GEBRUIK

- a **Basisbetekenis** : Training Grieks : *Paideia*
Morele opvoeding met bijbetekenis van strengheid, verbetering
- gebruikt in militaire en monastieke context
- b **Afgeleide betekenis** : Sociale Orde - *ordo*
= gebruik, sociale instelling, de regel van de wet, een levenswijze en de specifieke eisen, het geheel van observaties

De Cisterciënzers begrepen de "Cisterciënzerdiscipline" als de reguliere observaties in hun integriteit - bedoeld om individuele en sociale wanorde te vermijden en daarom door de jongeren en de rustelozen vaak ervaren als hard en moeilijk. Hoewel de oefeningen zelf geen teken van onderscheiding waren, aangezien de Zwarte Monniken ze ook volgden, begon men een "Cisterciënzer"geest te herkennen. Daarom werden monniken van Clairvaux naar de O.L.Vrouw Abdij in York gestuurd ten tijde van hun incorporatie "om hen de levenswijze volgens de discipline van de Cisterciënzerorde te leren". In de geschriften van Sint-Bernardus zijn de woorden *ordo* en *disciplina* nauw verwant. Daarnaast werd de term *disciplina* bij veel van die vroege auteurs gebruikt met een opvoedkundige bijbetekenis, vanuit de verschillende beelden van het klooster als een school. In

deze context moeten we erop wijzen dat het begrip opvoeding ruwer opgevat werd dan heden ten dage. Augustinus definieert *disciplina* als "leren door beproeving" (*per molestias eruditio*, 17° Enarratio op Psalm 118,2). Daarenboven behield de term, in bepaalde omstandigheden, de betekenis van verbetering en straf voor inbreuken op de gemeenschappelijke Regel.

- 3) **Kapittel** : Cisterciënzerkapittels waren gewoonlijk geen plaatsen van communautaire dialoog - juist zoals de plaats in Benedictijnerkloosters aangeduid als *locutorium* (spreekplaats of spreekkamer), door de Cisterciënzers een *auditorium* (luisterplaats) genoemd werd. Kapittelbijeenkomsten boden een gelegenheid om officiële en bindende onderrichtingen omtrent de orde van het dagelijks leven af te kondigen. "Niemand wordt verondersteld te spreken in dit kapittel... tenzij hij gevraagd werd zo te handelen of ondervraagd wordt door de abt - of als hij een vraag heeft omtrent een observantie (*ordo*)" (E.O. 70.62).

1. Conventueel Kapittel

Het dagelijks kapittel bood de gelegenheid voor de uitoefening van zowel wetgevende als juridische aspecten van de monastieke autoriteit. Zoals Hugo van Barzelle opmerkte, "hier worden de zonen van God verbeterd, onderricht en opgevoed als toekomstige erfgenamen van God." Hoewel zo niet beoogd in de Regel, werd de kapittelbijeenkomst de formele, geïnstitutionaliseerde uitdrukking van het mondeling dienstwerk van de abt zoals in de Regel van Sint-Benedictus beschreven.

RB 2,4	docere	een betekenisvolle sfeer inprenten door het onderricht van monastieke geloofspunten en waarden,
	constituere	een algemeen beleid in het huis uitwerken dat overeenkomt met en uitdrukking geeft aan fundamentele monastieke principes,
	iubere	bijzondere richtlijnen geven omtrent specifieke aangelegenheden
RB 2,23 e.v.	arguere	diegene die zonder discipline zijn en de vrede van het klooster verstoren, ernstig terecht wijzen,
	obsecrare	diegene die ontvankelijk en geduldig zijn, bemoedigen om verder voortgang te maken,
	increpare	diegene die nalatig zijn en communautaire afspraken verwerpen, berispen en verbeteren

Elke dag werd de Regel gelezen in het kapittel en elke dag gaf de voorzitter een commentaar op wat was voorgelezen - met de nadruk op de Cisterciënzerinterpretatie van de tekst. Na deze voorstelling zei de voorzitter : "Laten we spreken over onze *ordo*".

Ordo

De *ordo* is de Regel, het is het kader, de geest van de monastieke observantie. Het is de totaliteit van de discipline en de vorming : nederigheid, gehoorzaamheid, geduld en de andere oefeningen... De *ordo*, observantie, discipline, de methode om God te bereiken door middel van de Regel : dit is wat de abt uiteenzette aan zijn monniken toen hij zei : "Laten we spreken over onze Orde".

U. Berlière, *L'ascèse bénédictine*, p. 14

Daarop volgde het schuldkapittel. In de documenten gebruikt men een juridische terminologie. De procedure vangt aan met vrijwillige bekentenissen van inbreuken op de Regel, in de geest van RB 46, 1-4. Het doel is vergiffenis te verkrijgen voor specifieke fouten (EO 70,43). Daarna is er gelegenheid voor de broederlijke 'bekendmaking' (*clamatio*) van overtreders. Dit moet rechtstreeks gedaan worden en betrekking hebben op concrete feiten : "Hij deed dit" en niet rond de pot draaien (EO 70,45). Indien de beschuldigde broeder schuldig is, antwoordt hij *mea culpa*. Indien hij zichzelf onschuldig beschouwt, blijft hij stil en - bij afwezigheid van versterking (door anderen) - wordt hij onschuldig geacht. De voorzitter antwoordt met woorden en door een straf toe te kennen.

Vanuit de vrijgeleiden die voorzien waren in de Us en vanuit het getuigenis van Hugo van Barzelle (*De cohabitatione fratrum* p. 130-131), lijkt dat de praktijk van bekendmaking niet zonder gebreken of misbruiken was.

Eén van de gebruikte mogelijkheden om de afhankelijkheid aan communautaire normen te versterken was het slaan. De *Ecclesiastica Officia* beschrijft de scene als volgt :

Wanneer degene die omtrent iets aangegeven wordt, veroordeeld is tot slagen, moet de abt erop toezien dat hij niet geslagen wordt door degene die hem beschuldigde. Op bevel van de abt zich te ontkleden, gaat degene die geslagen moet worden op dezelfde plaats zitten als waar hij stond. Hij trekt zijn kovel uit en legt die voor hem over zijn knieën. Hij steekt zijn armen door de hoofdopening van de tuniek en ontbloot zijn lichaam tot aan de gordel. Hij blijft zo staan, met gebogen hoofd, en zegt niets behalve de frekwente herhaling, "*Mea culpa* : Ik zal mij verbeteren". Ondertussen spreekt niemand, tenzij één van de ouderlingen die nederig voor hem mag ten beste spreken. Degene die slaat, houdt er enkel mee op als de abt het beveelt. Wanneer hij ophoudt, helpt hij de broeder zich opnieuw aan te kleden. Wanneer de broeder aangekleed en opgestaan is, blijft hij waar hij is tot de abt zegt, "Ga en zit neer". Dan buigt hij en keert terug naar zijn plaats. Het moet duidelijk zijn dat iemand van een lagere rang geen broeder van een hogere rang mag slaan, bijv. een diaken mag geen priester slaan, maar een gelijke moet een gelijke slaan, of een hogere een lagere broeder. (EO 70,69-76)

2. Generaal Kapittel

Het Generaal Kapittel ontstond als een eenvoudige terugkeer van de abten van de stichtingen van Cîteaux om deel te nemen aan het kapittel van het moeder-huis. Geleidelijk aan werden de monniken van Cîteaux uitgesloten en het Generaal Kapittel werd een samenkomst van abten. De doelstellingen van het Generaal Kapittel behelsden zowel wetgeving als verbetering; abten konden aangegeven worden en een straf krijgen voor gebrek aan ijver in hun dienstwerk.

Het Generaal Kapittel was een integraal onderdeel van de vastberadenheid van de Orde, de discipline te handhaven. Zoals de reguliere visitatie, "zocht het excessen te verbeteren en de vrede te bewaren" (*De forma visitationis*). Het was een afspiegeling van het conventueel kapittel en eiste van iedereen een aanhankelijkheid aan het geheel van Cisterciënzerprincipes en -praktijken, en had de macht hen te straffen die nalatig waren in het toepassen van haar besluiten. Als standaardstraf kon men de abt verplichten zijn stalla (koorplaats) te verlaten en te vasten op water en brood. De brieven van Stefanus van Lexington, door het Generaal Kapittel aangesteld om de kloosters van Ierland te visiteren (Cistercian Fathers Series, #28), zijn een goed voorbeeld van de energieke tussenkomst om afwijkende huizen terug op het rechte pad te brengen.

Functies van het Generaal Kapittel

Summa Carta Caritatis	Prior Carta Caritatis
1. Waken over de zaken van de Orde (4,2),	1. Discussiëren over zaken betreffende de redding van hun eigen ziel (7,2),
2. De vrede versterken en de liefde bewaren (4,2),	2. Beslissen wat verbeterd moet worden (7,2),
3. Fouten verbeteren (4,3),	3. Beslissen wat toegevoegd moet worden aan de observantie van de RB en de Orde (7,2),
4. Extreme armoede verhelpen (4,4),	4. De onderlinge vrede en de liefde versterken (7,2),
	5. Nalatige abten straffen (7,3),
	6. Armoede snel verhelpen (7,4).

De bedoeling van deze eerste reflexies is iets aan te tonen van de theorie en de praktijk van de eerste generaties Cisterciënzers i.v.m. de uniformiteit van observantie. Het leidt geen twijfel dat afwijkingen van de gemeenschappelijke normen gecensureerd werden en weerspanningheid streng gestraft. Gelijkaardige visies en regelingen bestonden bij andere monastieke bewegingen uit die tijd. Misschien is de klemtoon op de "unanimiteit" kenmerkend voor de Cisterciënzers.

2. Het ideaal van de Unanimitieit

Zondag 18 mei 1113 begon een groep monniken van het Nieuw Klooster het Cisterciënzerleven in La Ferté-sur-Grosne. Het stichtingscharter beschrijft het tafereel.

Naarmate het aantal broeders in Cîteaux erg groot werd, waren ze niet langer in de mogelijkheid in de noodzakelijke dingen voor hun levensonderhoud te voorzien en was er evenmin genoeg leefruimte voor hen. Het behaagde de abt van die plaats, Stefanus genaamd, en de broeders, uit te zien naar een andere plaats waar een deel van hen God devoot en overeenkomstig de regel kon dienen - gescheiden naar lichaam maar niet naar ziel.

Deze zin, een reminiscentie van de klassieke literatuur over vriendschap, vindt een echo in de Proloog van de *Carta Caritatis*.

De voornoemde broeders, die voorzorgsmaatregelen namen tegen een toekomstige schipbreuk van hun wederzijdse vrede, verklaarden, beslisten en lieten het nageslacht in dit decreet na door welk verbond, of op welke manier, ja zelfs met welke liefde hun monniken, over abdijen in diverse gedeelten van de wereld verspreid, hoewel gescheiden naar lichaam, onlosmakelijk verbonden konden zijn naar geest, *corporibus divisi, animis indissolubiliter conglutinentur*.
(CC 1, Proloog 3)

Het was de bedoeling dat de jonge loot de levenswijze van de stamboom zou nabootsen. Hoewel fysieke afstand beide gemeenschappen scheidde, werd geen gescheiden spirituele identiteit beoogd. De monniken van La Ferté leefden het "Cisterciënser"leven op een andere plaats, maar beide gemeenschappen waren als één ziel. De *unanimitieit*, eigen aan een cenobitische gemeenschap werd nu uitgeroepen tot bepalende factor voor de relaties tussen zichzelf besturende en financieel onafhankelijke gemeenschappen. Het constitutioneel proces ging een stap vooruit met de *Carta Caritatis et Unanimitatis* die opgesteld werd in 1114 ter gelegenheid van de stichting van Pontigny en de relatie vastlegde tussen tweede-generatie 'Cisterciënzer'abdijen en het Nieuw Klooster en vereiste dat deze overeenkomst bevestigd zou worden door de plaatselijke bisschop. Dit document eiste dat een stichtende abdij geen enkel materieel voordeel kon putten van haar stichting, dat de Regel door allen op dezelfde manier moest begrepen en onderhouden worden en dat alle kloosters dezelfde liturgische boeken en gebruiken moesten hebben. De '*Caritas*' werd door het stichtingshuis in praktijk gebracht doordat ze geen financieel voordeel mochten halen uit de stichtingen, terwijl de '*unanimitas*' door de stichtingen uitgedrukt werd in het aanvaarden van de 'Cisterciënzer'interpretatie van de Regel van Benedictus en in het hebben van dezelfde gebruiken en liturgische boeken.

Vraagt deze unanimiteit, door de details van de reguliere observantie vast te leggen, een absolute uniformiteit op niveau van het dagelijks leven, zoals Benedictus van Aniane lijkt te hebben beoogd? De *Summa Carta Caritatis* lijkt de zin uit de CC 3,2 (*similibusque vivamus moribus*) op die strenge wijze te interpreteren :

Opdat er voor altijd een onlosmakelijke eenheid tussen de abdijen zou bestaan, wordt eerst gesteld dat de Regel van de Gezegende Benedictus op één [manier] moet worden verstaan zonder de minste afwijking. Daarna moet men identiek dezelfde boeken gebruiken voor het Goddelijk Officie en er dezelfde kledij en uiteindelijk dezelfde levenswijze (*mores*) en gebruiken aantreffen. (SCC 9,6-7)

Een gelijkaardige strikte interpretatie, belichaamd in het bijwoord *uniformiter*, werd opgenomen door Eugenius III in zijn *Act van Confirmatie* van 1152.

Het doel van dit decreet is, dat de Regel van de Zalige Benedictus, voor altijd, in alle kloosters van uw Orde, op dezelfde manier zou nageleefd worden als in de kerk van Cîteaux. Evenzo mag geen enkel lid van uw Orde, bij de lezing van de Regel, enige andere betekenis geven dan het eenvoudig en gemeenschappelijk begrijpen [van de tekst]. Zoals deze dingen bepaald en erkend werden, zo moet [de Regel] evenzo door allen begrepen en onschendbaar nageleefd worden in uniformiteit (*uniformiter*). U moet allen precies dezelfde observanties (*easdemque penitus observantias*) onderhouden, dezelfde zang en dezelfde liturgische boeken in alle huizen van uw Orde. Geen enkele kerk of persoon van uw Orde mag het wagen iemand een privilege te vragen tegen de gebruikelijke instellingen van deze Orde of aan zo'n privilege vast te houden indien dit op welke manier dan ook verkregen werd. (PL 180,col 1542 ab).

Dit lijkt eveneens weerspiegeld te worden in veel beslissingen van het Generaal Kapittel tijdens de eerste eeuw van het bestaan van de Orde. Dergelijke bevestigingen, genomen op hun nominale waarde, leidden sommigen tot de conclusie dat "Uniformiteit een integraal onderdeel vormde van het Cisterciënzer-programma zelf" (W.E. Goodrich, p. 38).

. **In hoeverre weerspiegelt een ideaal van uniformiteit de realiteit van het Cisterciënzerleven in de twaalfde eeuw ?**

Om de mate van gelijkwaardigheid tussen 'unanimiteit' en 'uniformiteit' na te gaan, is het misschien belangrijk te beginnen *unanimitas* eerder als spiritueel dan als juridisch begrip te beschouwen : ten eerste is het voornamelijk werkzaam in de innerlijke sfeer van innerlijke houding en affectiviteit, eerder dan op vlak van het observeerbaar gedrag; ten tweede geeft de uiteenzetting over unanimiteit veeleer een ideaal maximum weer dan een afdwingbaar minimum. Het thema van de *unanimitas* werd opzettelijk gekozen om de klemtoon te leggen op persoonlijke ingesteldheden en niet op uiterlijke observantie. Laat ons kijken naar de schriftuurlijke en patristieke voorlopers van de term.

3. De voorgeschiedenis van *Unanimitas*

In de Vulgaat treft men tienmaal het adjectief *unanimis* en acht keer het bijwoord *unanimiter* aan; het abstract woord komt niet voor. In vier gevallen betekent unanimiteit, overeenkomst tussen vele, waarvan twee voorbeelden van beraamde vijandigheid. In acht gevallen slaat de term op gemeenschappelijk gebed. Drie keer duidt het de verwantschap,

eigen aan vriendschap aan. Drie keer wordt de christengemeente beschreven als *unanimis*:

- Fil. 1,27 : "Dat gij vast staat in een en dezelfde geest, eensgezind strijdend voor het geloof in het evangelie."
- Fil. 2,2 : "Maakt dan mijn vreugde volkomen door uw eenheid van denken, uw eenheid in de liefde, uw saamhorigheid en eensgezindheid (*sentientes*)."
- 1 Petr. 3,8 : "Tenslotte, weest allen eensgezind in meegevoel, broederlijke liefde (*fraternatis amatores*), barmhartigheid en ootmoed..."

De sleuteltekst waarrond het patristiek gebruik van deze tekst draait, is die van de primitieve gemeenschap van Jeruzalem, zoals Lucas die tekent in Hand. 4,32 : "De menigte die het geloof had aangenomen, was één van hart en één van ziel". De eerste Christenen waren niet enkel samen (*pariter*, Hand. 2,43), onbesmet door de scheidende macht van het privaat bezit, maar ze waren inwendig verenigd : *cor unum et anima una*.

Bij Augustinus is er een grote verwantschap met de mythe van de gemeenschap van Jeruzalem en bijgevolg meer interesse voor de waarde van de unanimiteit. De eerste uitdrukkelijke richtlijn die zijn Regel gaf aan de monastieke gemeenschap, drukte dit uit :

Eerst, omdat jullie vergaderd werden als een kudde (*in unum estis congregati*) opdat jullie eensgezind mogen samenleven, laat er bij jullie één ziel en één hart zijn, [gericht] naar God.

Uit zijn vaak voorkomende toevoeging *in Deum* mogen we besluiten dat unanimiteit voortvloeit uit een gezamenlijke gerichtheid op God. Augustinus' commentaar op Ps. 132,1 dateert van 407; het ademt helemaal een monastieke geur. Hier introduceert hij zijn bijzondere etymologie van *monachus* :

Monniken zijn diegenen die op zo'n wijze samenleven dat zij één persoon vormen, zodat wat geschreven is voor hen waar is : "Ze hebben één ziel en één hart". Er zijn veel lichamen maar niet veel zielen. Er zijn veel lichamen maar niet veel harten. Terecht wordt *monos* op hen toegepast want ze zijn 'slechts één'.

Voor Augustinus was de goddelijke adoptie de basis voor de eenheid tussen menselijke wezens. In zijn brief aan Laetus bevestigt hij terecht de diepe verbondenheid van elke religieuze gemeenschap :

Jouw ziel is niet alleen van jou, zij behoort toe aan al jouw broeders, zoals hun ziel jou toebehoort; of veeleer, hun zielen en de jouwe zijn geen zielen in het meervoud, maar ze zijn één ziel, de ene ziel van Christus (Ep. 243,4).

Voor Augustinus was unanimiteit geen canoniek concept; het was christologisch ("Eensgezind betekent één zijn in Christus - *In Ps. 142,4*) en daardoor ecclesiologisch. Als we met behulp van een concordans het gebruik bij Augustinus onderzoeken, vinden we dat de 57 gevallen van termen, verwant met *unanimitas*, vaak verbonden zijn met

bijbelcitataten. Naast de connectie met Hand. 4,32 zien we een semantisch veld, bepaald door thema's als broederlijkheid, vrede, eenheid, samenwerking, één van geest en dezelfde liefde hebbend, hetzelfde denkend, verenigd in gebed, samen in een vaste en onlosmakelijke liefde, in consensus verenigd in gemeenschap. Zijn uiteenzetting voor gemeenschappen is eenvoudig en vat zijn gedachten goed samen : **"Laat allen samenleven in unanimiteit en eenheid."**

De geschriften van **Johannes Cassianus** worden beschouwd als een belangrijke fase in het proces waarbij de primitieve gemeenschap van Jeruzalem gezien wordt als het model voor het monastiek leven. Niettemin wordt de tekst van Hand. 4,32 slechts driemaal geciteerd in de *Gesprekken* en tweemaal in de *Instellingen*. Wanneer Fil. 2,2 volledig geciteerd wordt met zijn gebruik van *unanimis*, wordt dit niet aangehaald als argument ten gunste van een affectieve gemeenschap, maar van nederigheid, gebaseerd op de niet-bevestiging van (zich)zelf. Daarenboven wordt Psalm 132,1 met de *fratres in unum* slechts twee keer geciteerd - om de staat van volmaakte kuisheid te beschrijven, wanneer de ondeugden uitgedreven werden en de eigenwil geneutraliseerd. Eén keer wordt gezegd dat unanimiteit tussen broeders het misnoegen van de duivel opwekt, bijgevolg moet het iets goed zijn. De term wordt één keer gebruikt als parallel van *concordia* en éénmaal in een citaat van Psalm 54,14, verwijzend naar Judas. In het gehele *corpus* van Cassianus zijn er slechts vier gevallen, allemaal in *Gesprek 16*. Ondanks het gebrek aan bewijsmateriaal, waardeert Abba Jozef de waarde van de eenheid die leeft onder vrienden wanneer er geen gehechtheid aan materiële goederen of aan persoonlijke meningen is. "Liefde kan enkel ongeschonden bestaan tussen hen bij wie er één verbintenis (*propositum*) leeft en één wil, die hetzelfde wil en hetzelfde verwerpt (*unum velle ac nolle*). De genade van een totale en volmaakte vriendschap is niet mogelijk behalve bij hen die dezelfde wil en één verbintenis (*propositum*) hebben en die nooit of zelden verschillend denken (*sentire*) of het oneens zijn over wat bijdraagt tot spirituele vooruitgang." Niettemin moeten we besluiten dat de affectieve betekenis van de gemeenschap, verbonden met de term 'unanimiteit', geen grote prioriteit was in Cassianus' gedachten.

De klemtoon die Augustinus legde, werd aangepast en uitgebreid door **Gregorius de Grote**, de uitmuntende mentor van het primitief Cîteaux.

Eén is onze Heer en Verlosser. Zelfs hier beneden bindt hij de harten van zijn uitverkorenen samen in unanimiteit en stimuleert door het innerlijk verlangen onophoudelijk een hemelse liefde. (Ezek. 2.9)

Omdat we verschillende personen zijn, betrokken bij diverse opdrachten, erkende Gregorius dat we moeten proberen te verzekeren dat onze daden niet leiden tot tweedracht, maar een zekere innerlijke eenheid van geest met de anderen ongeschonden houdt "zodat wij, voor zover rechtmatig mogelijk, de unanimiteit met hen met wie wij leven, zouden bewaren, niet door de dingen die we doen terzijde te laten, maar door voorzorgsmaatregelen te nemen om het kwaad van de tweedracht, die we vrezen, te vermijden." (Ezek. 2.9.14)

Hoewel datgene wat ze doen ongelijk is, verbinden ze zich niettemin met de woorden en deugden van de heiligen... door één en dezelfde gerichtheid (*sensus*). (Ondanks verschillende roepingen) zijn ze met elkaar verbonden in unanimiteit door hun belijdenis van stem en deugd (*Moralia* 29.31.71).

Door de genade van de heilige Geest kwamen gelovigen

samen in zo'n hechte eendracht van unanimiteit... dat er in hen slechts één hart en één ziel was... Zo verzamelt de Heer, het sacrament van de eenheid bewarend, in de Kerk gelovige personen die rechtmatig verschillende levenswijzen (*mores*) en talen hebben... Zoals men van de ene aarde verschillende en onderscheiden aardkluiten kent, zo worden in één geloof en één liefde de verschillende verdiensten van hen die zich hebben toegelegd op de werken zichtbaar (*Moralia* 30.6.22).

Verre van een argument ten gunste van absolute uniformiteit, is Gregorius' onderricht over de unanimiteit gebaseerd op zijn diep respect voor diversiteit. We moeten slechts de 36 vermaningen in de *Pastorale Regel* in herinnering brengen, waarin verschillende remedies voor verschillende karakters worden voorgeschreven. Dit was de paus die inculturatie op niveau van *consuetudo* aanbevolen heeft aan Augustinus van Canterbury : "Dingen moeten niet geliefd zijn omwille van de plaatsen, maar plaatsen moeten geliefd zijn omwille van de goede dingen" (Ep. 11,64). Wanneer hij unanimiteit predikt, is hij er zich ten volle van bewust dat diegenen tot wie hij spreekt, hun gemeenschappelijk geloof uiten door een veelheid van uiterlijke vormen.

Wat de houding van andere pausen ook geweest is, Sint-Gregorius de Grote komt uit zijn geschriften naar voor als diegene die, op een bijzondere manier, het thema koesterde van de 'verscheidenheid binnen de eenheid'. Hij geloofde dat diversiteit op alle niveaus voorkwam en sloot hierbij die van het liturgisch ritueel niet uit : wat deze diversiteit tot een eenheid smeedde, was de hand van het ene Geloof en de ene Liefde.

Paul Meyvaert

4. De eerste generatie Cisterciënzers

De context van de Cisterciënzereunanimiteit, zoals die verscheen, werd gezien als de genade van de *communio* temidden autonome kloosters - gescheiden naar lichaam, maar niet naar ziel. De beginnende Orde zag zichzelf als een gemeenschap van gemeenschappen, waarbij dezelfde patronen en beleidsstructuren van een lokale gemeenschap overgeplaatst werden naar de grotere groepering. Zoals unanimiteit in een gemeenschap verschijnt ergens tussen groepering en fragmentatie, zo is dit ook op niveau van de Orde. Zoals een gemeenschap die "één van hart en één van ziel" is, in staat is een zekere maat van aanpassing "naargelang de noden" door te voeren, zo zou het dwaas zijn te veronderstellen dat de eerste Cisterciënzers niet beseften dat hetzelfde doel in (licht) verschillende omstandigheden bereikt wordt door (licht) verschillende middelen te gebruiken. Er was niets onduidelijk omtrent de cisterciënzerdiscipline en het schuldkapittel werd gebruikt om

dit te verzekeren, zowel op lokaal niveau als voor het Generaal Kapittel. Dit wijst niet noodzakelijk op onbuigzaamheid of een onvermogen tot aanpassing. Natuurlijk kwamen misbruiken - zowel reëel als symbolisch - voor, die een tussenkomst vereisten, maar dit leidde niet tot een programma van alomvattende voorschriften. Over-regulering tiert gewoonlijk weelderig in tijden van terugval of verwarring. De eerste halve eeuw van het Cisterciënzerbestaan was geen van beide. Later nam sclerose misschien een aanvang.

In veel van de eerste teksten is een sterk verlangen naar corporatisme merkbaar. We bemerken een proliferatie van woorden met het voorvoegsel *con*, wijzend op een gezamenlijke handeling, en veel plaatsen waar beschreven wordt dat de broeders een consensus bereiken vooraleer tussen te komen in een situatie. Dit is niet de gegroepeerde gelijkheid van een militaire vertoning, maar een ontmoeting van geest en hart - wederzijds stimulerend en onderscheidend. Daarom zijn er drie 'Heilige Stichters' en niet één. Zelfs in de vermanende brieven van Sint-Stefanus leeft er een sterk gevoel dat zijn bevelen niet van hemzelf afkomstig zijn maar van de gehele gemeenschap. De liefde was niet enkel het doel, maar ook het middel hiertoe. Het is niet te verwonderen dat de volgende generatie een ethos van de *schola caritatis* ontwikkelde.

Verdere bevestiging van een zekere breedtenkendheid kan men veel later aantreffen in de *Ecclesiastica Officia* wanneer over het oogsten gesproken wordt. De volgende kwalificatie werd toegevoegd aan de standaardregelingen :

Hiervoor en voor al de andere dingen, eigen aan deze tijd [van oogst], moet elk klooster [*ecclesia*] handelen overeenkomstig de ligging en de afspraken, gemaakt door de abt en de prior, aangezien het niet mogelijk is deze dingen op alle plaatsen op dezelfde manier te onderhouden. (EO 84,32)

5. Sint-Bernardus van Clairvaux

Als proef kunnen we de geschriften van Bernardus van Clairvaux onderzoeken, die gedurende veertig jaar een sleutelfiguur was in de aangelegenheden van de eerste halve eeuw van de cisterciënzers. Bernardus erkent dat men voor kleine aangelegenheden gewoon zou handelen overeenkomstig het plaatselijk gebruik : "Ik stel voor dat u voor dergelijke zaken de praktijk van het huis volgt. Het is duidelijk dat deze dingen anders verricht worden in de verschillende kloosters (*quae diversis modis diversis in monasteriis certum est observari*)" (Pre 57). Elders geeft hij als commentaar dat "men in elk klooster de vier soorten monniken die Sint-Benedictus beschrijft, aantreft" (Sent. 3,31) en ontwikkelt zelfs een praktische spiritualiteit om aan deze realiteit te beantwoorden. "We lopen niet allemaal op dezelfde manier" (SC 22,9). Zijn notie van eenheid, zo uitgebreid ontwikkeld in *De Consideratione*, is geen reductionistische eliminatie van veelheid, maar een omvangrijke, totale en alomvattende realiteit. Eenheid is een kracht die zoekt de veelheid in zijn omhelzing in te sluiten - zoals het witte licht alle kleuren van het spectrum combineert. Dit is de beschrijving van de 'Paradisus Claustralis' in Div. 42,4.

Het klooster is waarlijk een paradijs, een oord versterkt met de vesting van de discipline. Het is een roemrijke zaak dat mensen samenleven in hetzelfde huis, dezelfde levenswijze navolgend. Hoe goed en weldadig is het als broeders in

eenheid samenleven.

1. Je zult één van hen zien wenen omwille van zijn zonden,
2. een ander zich verheugend in de lof van God,
3. een ander de noden van allen lenigend,
4. en een ander die de overigen onderricht.
5. Hier is iemand aan het bidden,
6. een ander aan het lezen.
7. Hier is iemand mededogend
8. en een ander die straffen oplegt voor zonden.
9. Deze hier is ontvlamd van liefde
10. en die daar is dapper in nederigheid.
11. Deze hier blijft nederig als alles goed gaat
12. en de ander verliest zijn geduld niet bij moeilijkheden.
13. Die hier werkt erg hard in actieve opdrachten
14. terwijl de ander rust vindt in de praktijk van de contemplatie.

Veertien manieren van monastiek leven - sommige zijn onverenigbaar en zelfs tegengesteld ! De meeste gemeenschappen kunnen hun eigen leden herkennen op de lijst van Bernardus. Wat is eenheid ? Het is datgene wat samenbindt wat verschillend en uniek is. Het tegengestelde is afgunst, competitie, kleingeestigheid, onverdraagzaamheid, zelfrechtvaardiging alsook de weigering ingesloten te worden in de gemeenschap, die Bernardus *singularitas* of individualisme heet.

Bernardus citeert Hand. 4,32 achttien keer en er zijn 52 gevallen van *unanimitas*-woorden. Geen enkel voorbeeld verwijst naar uniformiteit van observantie. Ze liggen telkens in de lijn van Augustinus en Gregorius, zoals hierboven beschreven. Deze 'vreugdevolle en sociale unanimiteit' (Dom VI pP 1,4) is een kwestie van vrede, eendracht en wederzijdse liefde die vaak beschreven wordt in de context van het gebed van de Apostolische Kerk. Christus is er de bron van (Sc 54,8; cf. Mich. 2,1). Unanimiteit is een geschikt na te streven doel, in het bijzonder in tijden van verkiezingen wanneer de duivel en andere onruststokers die willen vernietigen. Dit morele aspect van de unanimiteit ligt dicht bij de interpretatie van Merton van de *voluntas communis*, als onderscheiden van de *voluntas propria* - een bereidwilligheid, communautaire beslissingen (de communautaire wil) te aanvaarden als de concrete manifestatie van de goddelijke voorzienigheid.

Wellicht komt de duidelijkste tekst i.v.m. ons doel uit de tweede preek voor Septuagesima. De allusie op dieren en vogels verwijst naar Gen. 15,9-10 waar Abraham de offerdieren in twee sneed, maar de vogels volledig liet :

*Intussen is de Geest van wijsheid
niet enkelvoudig
maar ook menigvoudig;
hij bevestigt het innerlijke in de eenheid,
doch het uiterlijke weet hij te onderscheiden
door een oordeelkundig inzicht.*

